Sociaal en Cultureel Planbureau

De stemming in het land

Structurele ongelijkheid en laag politiek vertrouwen

Karen van Oudenhoven - van der Zee

17 april 2024

50 jaar spiegel van de samenleving

De stand van het land

- Aspecten van kwaliteit van de samenleving:
  - relatie tussen burger en overheid
  - structurele ongelijkheid
  - participatie
  - kwaliteit van leven
  - sociale samenhang
- Het tij keren:
  - Visie
  - Verbinding
  - Slagkracht

Relatie tussen burger en overheid

- 58% geeft politiek Den Haag een onvoldoende
- Mensen vinden dat de regering:
  - niet of te laat ingrijpt (energiecrisis, toeslagenaffaire)
  - niet bij machte is problemen op te lossen (wooncrisis, versterken huizen Groningen)
  - vooral met zichzelf bezig is
  - onvoldoende oog heeft voor wat hen bezighoudt (43%).
- Vertrouwen in de overheid hangt samen met sociaal-maatschappelijke positie

Vertrouwen in de gemeente

- Vertrouwen in gemeenten hoger dan in landelijke politiek
- Burgers hebben weinig contact met hun gemeente:
  - Bij contact is meerderheid tevreden over dienstverlening
  - Vertrouwen in gemeentebestuur hangt sterk samen met tevredenheid over contact
- Belangrijkste problemen volgens burgers: woningaanbod (vooral starters en senioren) en veiligheid
- Bij samenwerking tussen Rijk, gemeenten en andere partijen wordt Den Haag vaak verantwoordelijk gehouden, ook waar gemeenten in de lead zijn.

Structurele ongelijkheid

Eén op zes mensen (16%) in kwetsbare positie door tekort aan hulpbronnen:

> Economisch kapitaal (inkomen, vermogen)

> Sociaal kapitaal (sociale netwerk)

> Cultureel kapitaal (leefstijl, digitale vaardigheden)

> Persoonlijk kapitaal (gezondheid, zelfvertrouwen)

Kwetsbare groep:

- Minder geneigd naar de stembus te gaan
- Meer wantrouwend tegenover de overheid

Ongelijkheid wordt overgedragen op volgende generaties

Participatie

		NL binnen Europa	Ontwikkeling sinds 2017	
betaalde arbeid	Aandeel Nederlanders met betaald werk hoogste van EU, maar ook de kortste werkweek			Het aandeel werkenden nam toe en de werkweek werd iets langer.
leven lang leren	Nederland behoren tot de drie Europese landen waar werknemers het vaakst deelnemen aan scholing.			Ondanks beleidsinspanningen nam het aandeel mensen dat scholing volgde in relatie tot het werk niet toe.
mantelzorg	Cijfers ontbreken.			Iets minder Nederlanders gingen intensief of langdurig mantelzorg verlenen.
vrijwilligerswerk	Nederland behoort tot de drie Europese landen waar het meest vrijwilligerswerk wordt gedaan.			Minder mensen gingen vrijwilligerswerk doen. Na corona nam het aandeel vrijwilligers weer iets toen, maar de algehele trend is dalend.
combinatiedruk	Nederlanders zijn meer dan gemiddeld in Europa tevreden over de vrije tijd die ze hebben.			Hoewel de ervaren werkdruk afnam, neemt het aandeel mensen met burn-outklachten al jaren toe.

Groen is positief verschil (tov andere landen in Europa of sinds 2017), roze is negatief.

Kwaliteit van leven

		NL binnen Europa	Ontwikkeling sinds 2017	
Mentale gezondheid	Met betrekking tot psychische klachten neemt Nederland een middenpositie in.			Het aandeel mensen met mentale klachten nam toe, vooral onder jongeren en jongvolwassenen en vooral tussen 2020 en 2021.
Eenzaamheid	In Nederland komt minder eenzaamheid voor dan in de meeste andere Europese landen.			Eenzaamheid nam toe.
Ervaren gezondheid	In ervaren gezondheid behoren Nederlanders tot de middengroep.			Nederlanders gingen zich iets minder gezond voelen, vooral jongeren en jongvolwassenen.
Tevredenheid met leven	Als het gaat om hun eigen leven, behoren Nederlanders tot de meest tevreden Europeanen.			De algehele tevredenheid bleef hoog, maar onder jongeren en jongvolwassenen nam de tevredenheid af.

Groen is positief verschil (tov andere landen in Europa of sinds 2017, roze is negatief, blauw is geen verschil).

- 1,2 miljoen werkenden in Nederland hebben last van burn-outklachten en dit cijfer stijgt, zeker bij jongeren.

Somber over de samenleving

Met de meeste Nederlanders gaat het gelukkig goed, maar mensen zijn somber over de samenleving:

- 48% verwacht verslechtering economische situatie
- 51% vindt dat het de verkeerde kant opgaat in Nederland
- maatschappelijk onbehagen hangt samen met:
  - gebrek aan hulpbronnen: verlies aan controle
  - positie in de maatschappij: gebrek aan erkenning
  - persoonlijke opvattingen over maatschappij en politiek.

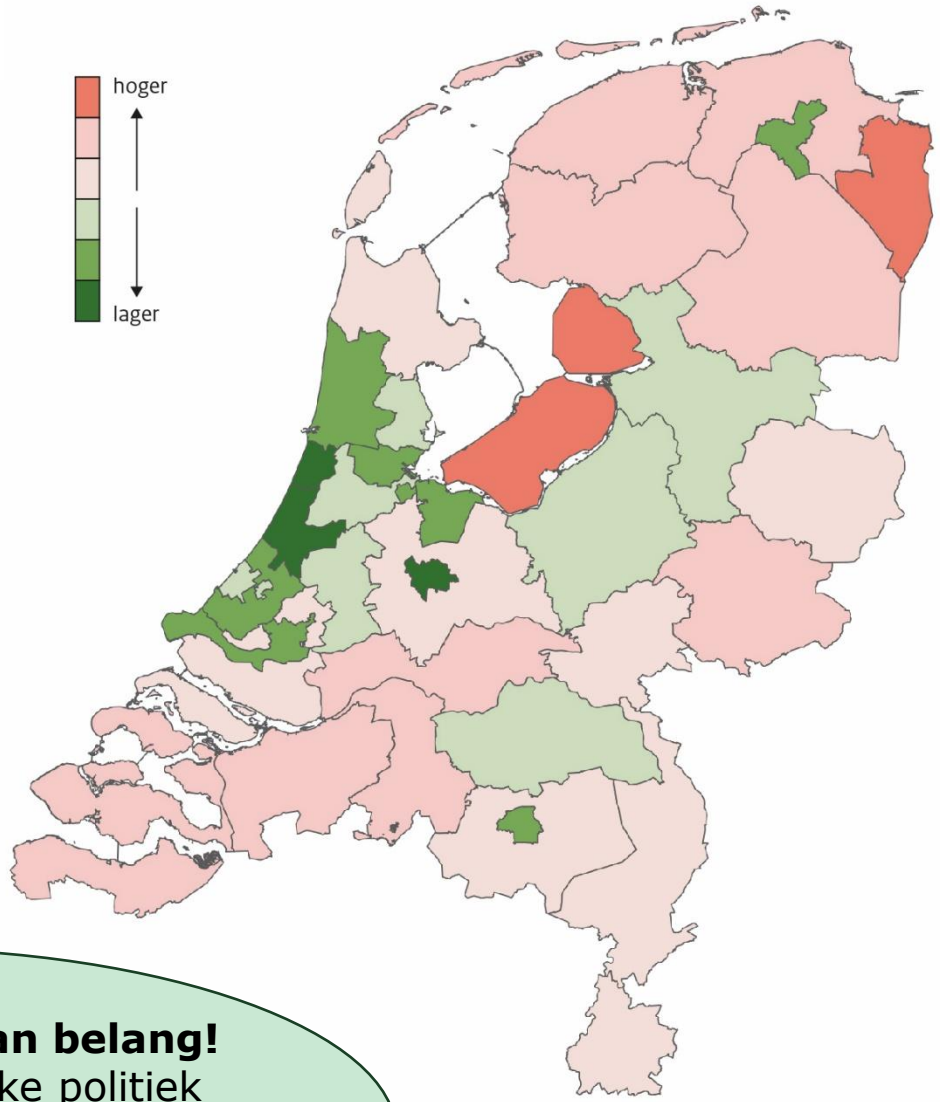
Regionale verschillen

Verschillen in maatschappelijk onbehagen:

- Centrum – periferie
- Stad – platteland

Maar:

- Verschillen tussen bewoners **binnen** gebieden groter dan verschillen **tussen** gebieden.
- Verschillen tussen regio's grotendeels te verklaren vanuit verschillen in sociaal-maatschappelijke positie.

Oog voor de regio van belang!
Gevoel dat de landelijke politiek onvoldoende oog heeft voor de regio waarin mensen wonen.

Sociale samenhang

		NL binnen Europa	Ontwikkeling sinds 2017	
eenzijdige leefwerelden	Afgaand op verschillende studies lijkt sociaal-economische segregatie in Nederland onder het gemiddelde.			Terwijl de leefwerelden van de meest welvarende Nederlanders iets rijker werden, werden de leefwerelden van de minst welvarende Nederlanders iets armer.
sociale samenhang in de buurt	Cijfers ontbreken.			De ervaren sociale samenhang in de buurt was de afgelopen jaren stabiel.
algemeen sociaal vertrouwen	In vergelijking met andere EU-landen is het sociaal vertrouwen in Nederland hoog.			Het sociaal vertrouwen was de afgelopen jaren stabiel.
ervaren discriminatie	Verschillende onderzoeken tonen een wisselend beeld van de mate waarin discriminatie in Nederland voorkomt.			Er zijn geen aanwijzingen dat de ervaren discriminatie afnam.

Groen is positief verschil (tov andere landen in Europa of sinds 2017), roze is negatief.

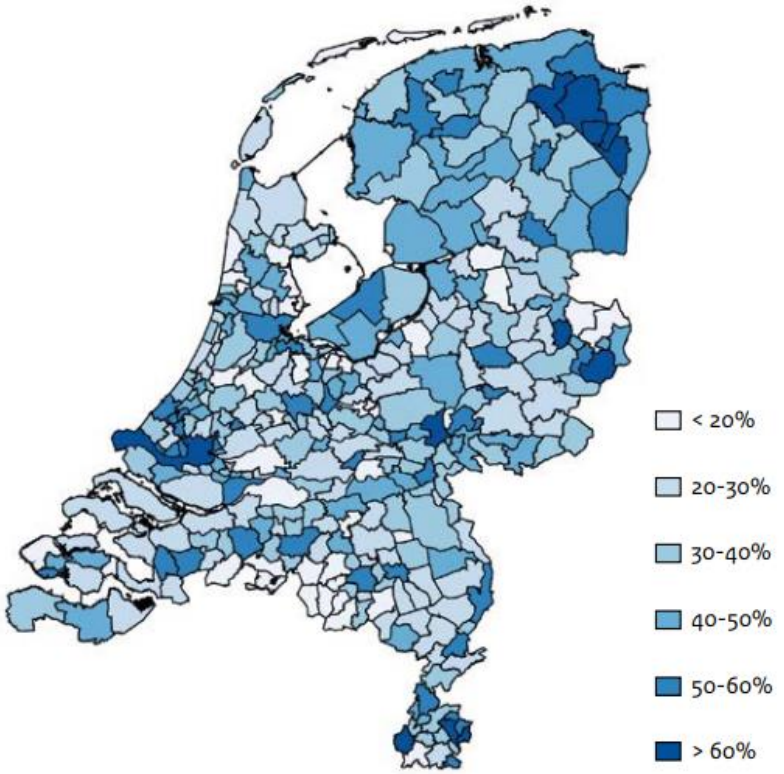
Eenzijdige leefwerelden

- Rijke en arme mensen leven vaker gescheiden, ook in Arnhem
- Reden tot zorg, want eenzijdige leefwerelden:
  - gaan gepaard met ongelijke kansen
  - staan sociale samenhang en begrip in de weg

Zijn we een gepolariseerde samenleving?

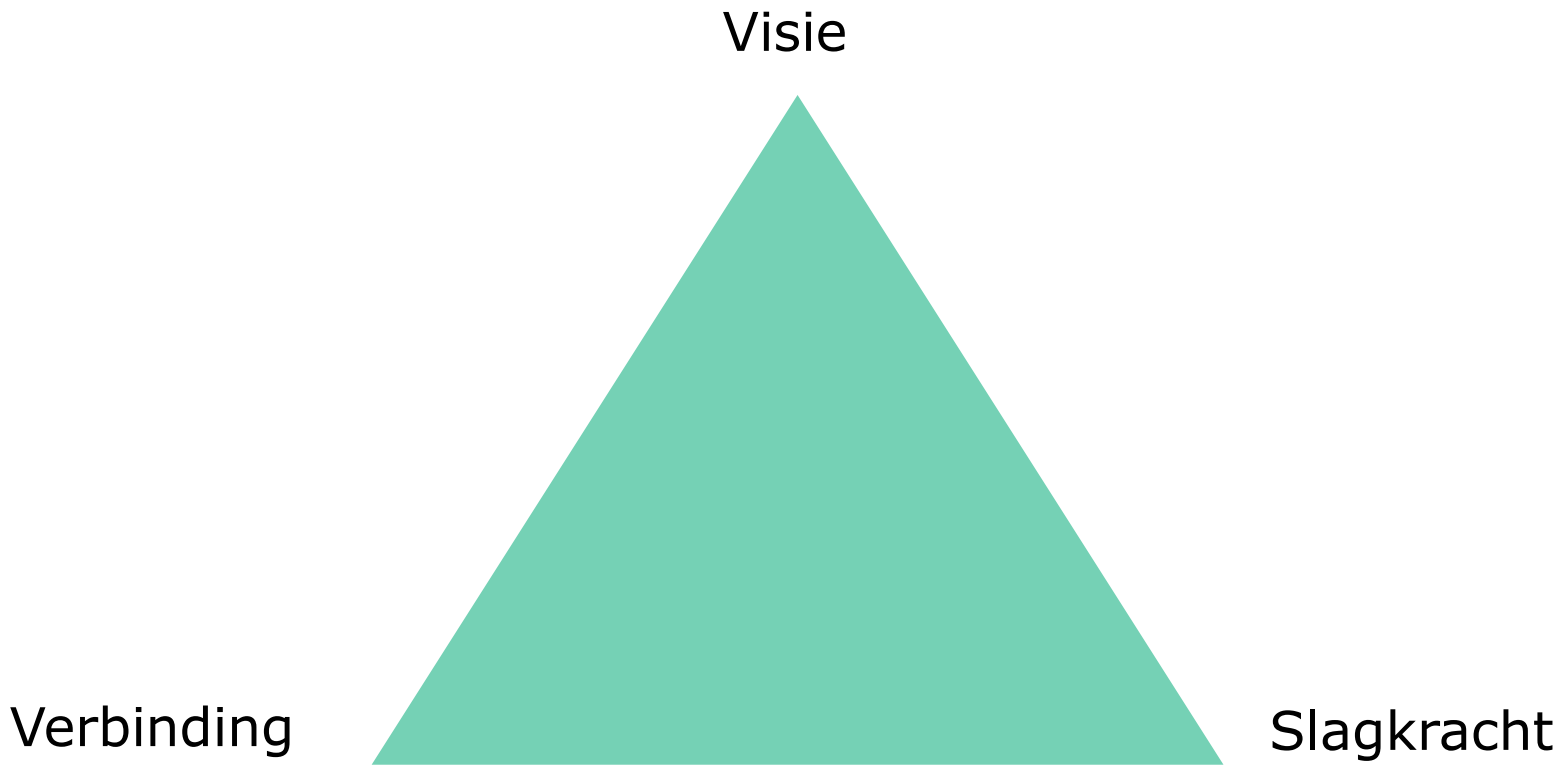
- 73% Nederlanders denkt dat meningsverschillen over maatschappelijke kwesties toenemen
- Geen wetenschappelijk bewijs; verschil in opvattingen neemt niet toe & sociaal vertrouwen is stabiel

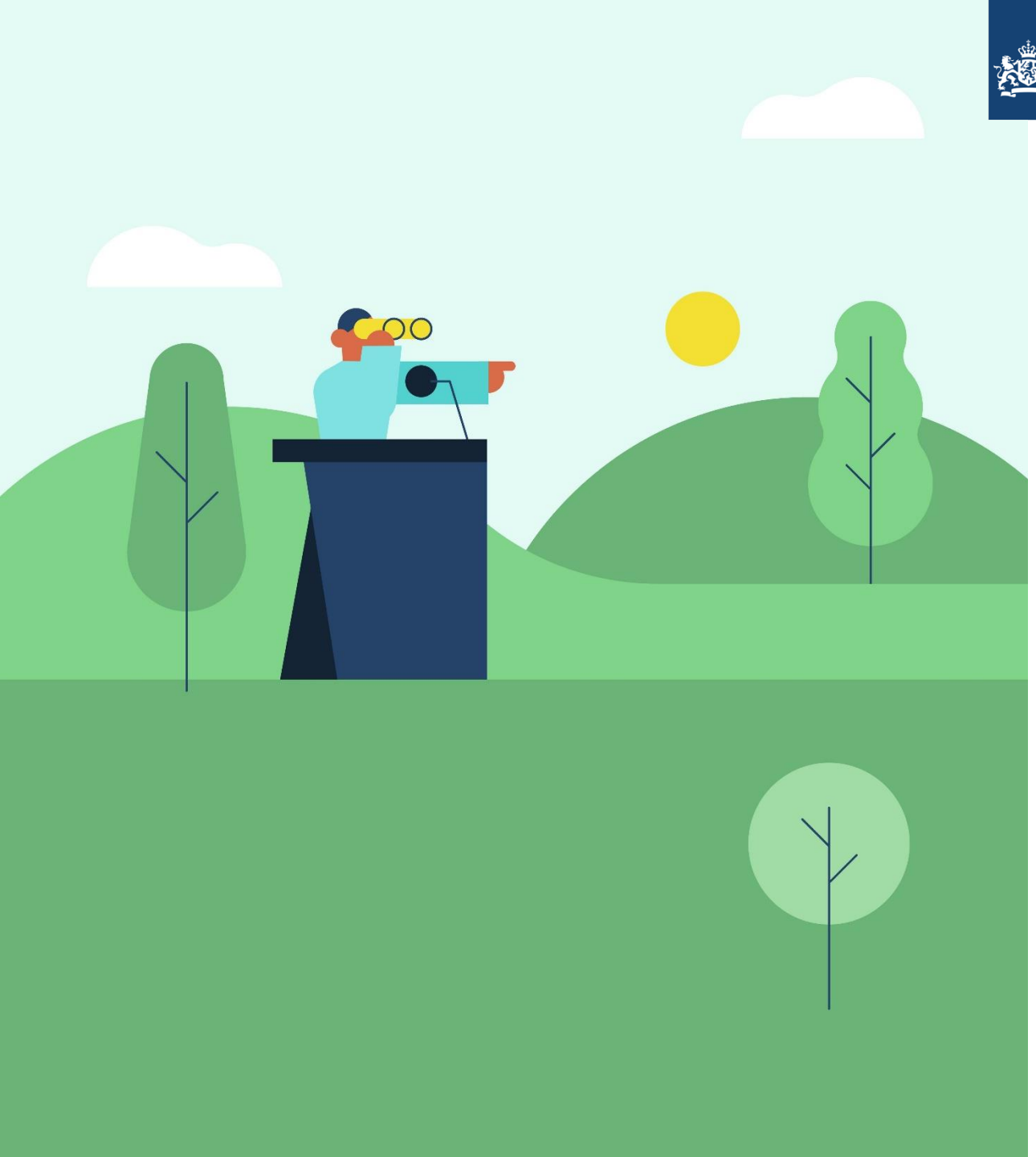
Figuur 4.1 Eenzijdige leefwerelden met weinig welvaart per gemeente, Nederlanders 30-59 jaar, 2020 (aandeel 40% minst welvarende Nederlanders in de leefwereld van de 20% minst welvarende Nederlanders in procenten)

Bron: CBS (Microdatabestanden); SCP-bewerking

Het tij keren?

1. Visie op de toekomst

- Wat voor een samenleving streven we na; in economisch, ecologisch en sociaal-maatschappelijk opzicht?
  - Sociaal-maatschappelijk: kwaliteit van (samen)leven
- Wat betekent dat voor doelstellingen op grote maatschappelijke vraagstukken?
- Welke transformaties zijn nodig om van A naar B te komen?

Waardengedreven en groot (het Grote Verhaal)

2. Slagkracht

Ervaring burgers

- Vragen geen hulp uit angst bestraft te worden
- Ervaren hoge drempels bij aanvragen, steeds opnieuw
- Ontmoeten een verkokerd systeem
- Voelen zich niet gehoord
- Van het kastje naar de muur gestuurd

(Bron: Gezien, Gehoord en Geholpen, SCP, 2023)

Gewenste toekomst

- **Integraliteit** van beleid en uitvoering
- **Design thinking**: decentraal en uitvoering aan ontwerptafel van beleid
- Effectieve **samenwerking en verantwoordelijkheidsverdeling** tussen partijen
- Andere wijze van **verantwoording**
- Meer professionele **autonomie**

3. Verbinding

Weten wat speelt

Open blik

4. Verbinding door sociaal ontwerp: Burgers als *gelijkwaardig* medeontwerper van beleid

Kortom:

- Werk aan reductie structurele ongelijkheid en zet in op hulpbronnen.
- Investeer in ontmoetingen in de context van werk, school, de buurt en online
- Ontwikkel een lange termijn visie: waar bewegen we naar toe en hoe willen we (samen)leven?
- Heb een open blik, ook wanneer het schuurt
- Nodig burgers gelijkwaardig uit aan de ontwerptafel van beleid
- Maak gebruik van de initiatieven die er al zijn

Sociaal en Cultureel Planbureau

Hartelijk dank voor uw aandacht

Karen van Oudenhoven-van der Zee

www.scp.nl
@SCPonderzoek
Sociaal en Cultureel Planbureau